

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Тема: Механізм забезпечення рівня економічної безпеки підприємства

*Спеціальність 051 «Економіка»,
освітня програма 8.051.00.11 «Економіка та бізнес-інновації»*

Завідувач кафедри: _____/Карінцева О.І./
Керівник роботи: _____/Харченко М.О./
Виконавець: _____/Перерва М.І./
П.І.Б.

Група: _____ Е.мз-01С
шифр

Суми 2021_____

Міністерство освіти і науки України

Сумський державний університет

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки,

підприємництва

та бізнес-адміністрування

_____ О.І. Карінцева
« ____ » _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи магістра

Студента(ки) групи Е.мз-01С, 2 курсу ЦЗДВН

(найменування інституту)

Спеціальності 051 «Економіка»

Освітня програма 8.051.00.11 «Економіка та бізнес-інновації»

Перерви Марини Ігорівни

Тема індивідуальної роботи: _____

Механізм забезпечення рівня економічної безпеки підприємства

Затверджую наказом по СумДУ № _____ від « ____ » _____ 20__ р.

Термін здачі студентом закінченої роботи: « ____ » _____ 20__ р.

Вихідні дані до роботи: навчально-методична література, звітність підприємства, нормативні акти

Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що підлягають розробленню) _____

Теоретичні та методологічні основи проведення рекламної кампанії

Наукові засади визначення економічної безпеки підприємства

Аналітична оцінка рівня економічної безпеки підприємства

Оцінка рівня економічної безпеки

ТОВ «Сумиелектроснаб»

Перелік ілюстрацій

Функції управління при забезпеченні економічної безпеки

Схема організації економічної безпеки

Напрями дослідження фінансової складової ЕБ

Система показників оцінки фінансового стану ТОВ «Сумиелектроснаб»

Типи фінансової стійкості

Дата видачі завдання: « _____ » _____ 20__ р.

Керівник кваліфікаційної роботи магістра __доц. Харченко М.О_
(вч. звання, П.І.Б.)

Завдання прийняв(ла) до виконання: « __ » _____ 20__ р. _____
підпис студента(ки)

Примітки:

1. Це завдання підшивається до пояснювальної записки кваліфікаційної роботи магістра.

Крім завдання, студент має отримати від керівника календарний графік роботи над кваліфікаційною роботою магістра на період проектування із зазначенням строків виконання окремих етапів.

Аннотація

Об'єктом дослідження виступає економічна безпека підприємства.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні та практичні засади обґрунтування напрямків забезпечення економічної безпеки підприємства.

Метою даного дослідження є діагностика та механізм забезпечення економічної безпеки підприємства.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження є загальнонаукові методи пізнання явищ та процесів, зокрема методи аналізу, синтезу та порівняння для деталізації сутності явища економічної безпеки підприємства; діалектичний – для аналізу передумов формування економічної безпеки підприємства; статистичний – для аналізу динаміки фінансово-економічних показників обраного підприємства; методи економіко-математичного моделювання і експертних оцінок – для оцінювання ефективності здійснення запропонованих заходів.

Робота складається зі вступу; трьох розділів; висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 48 сторінок, список використаних джерел містить 24 найменування.

Ключові слова: безпека, забезпечення економічної безпеки, фінансовий стан, складові забезпечення економічної безпеки, зміцнення економічної безпеки.

Зміст

Вступ.....	6
I. Наукові засади визначення економічної безпеки підприємства.....	8
1.1. Поняття й цілі економічної безпеки підприємства.....	8
1.2. Характеристика досліджуваного підприємства.....	14
2. Аналітична оцінка рівня економічної безпеки підприємства.....	16
2.1. Загальна методологія оцінки рівня економічної безпеки.....	16
2.2. Основні напрями організації економічної безпеки за окремими функціональними складовими.....	17
3. Оцінка рівня економічної безпеки ТОВ «Сумиелектроснаб».....	28
3.1. Оцінка економічної безпеки ТОВ «Сумиелектроснаб» за фінансовою складовою.....	28
3.2. Забезпечення фінансової стійкості.....	40
Висновки.....	47
Список використаної літератури.....	49

Вступ

Економічну безпеку ми розуміємо як певну універсальну категорію, що характеризує захищеність від різного роду загроз, при чому на всіх рівнях, починаючи від макро та закінчуючи мікро.

Існування значної кількості загроз економічній безпеці, що викликані сучасними еколого-економічними трансформаційними процесами як у світовій та і вітчизняній економіці [41, 42, 43, 45, 46, 49, 50, 51], потребує розробки механізмів своєчасного забезпечення економічної безпеки підприємства. Особливо актуальним це стає в епоху формування інформаційного суспільства та переходу до шостого технологічного укладу [33, 38, 39, 47, 48,]. Фундаментальні засади формування економічної безпеки закладені в роботах М.А. Бендікова, М.Є. Долматова, М.М. Єрмошенко, Д.В. Ковальова, В.В. Крутова, Є.О. Олейнікова, А.Є. Шевельова, В.І. Франчука та ін. Проте, ці напрацювання не враховують конкретних особливостей функціонування певного бізнес-об'єкта.

Таким чином, з вище викладеного можна говорити, про необхідність оперативного реагування даного механізму на нові виклики сьогоденню. Об'єктом дослідження виступають показники економічної безпеки Товариство з обмеженою відповідальністю „Сумиелектроснаб”.

Предметом дослідження виступають наукові засади обґрунтування напрямків своєчасного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Мета магістерської роботи – дослідження механізм забезпечення економічної безпеки сучасного підприємства.

Відповідно до поставленої мети в роботі були визначені наступні завдання: дослідити наукові засади оцінки ЕБ підприємства; дослідити методи аналітичної оцінки економічної безпеки; діагностувати рівень фінансово-економічної безпеки ТОВ «Сумиелектроснаб»; та розглянути шляхи зміцнення економічної безпеки. Методи дослідження. методи аналізу, синтезу та порівняння для деталізації сутності явища ЕБ підприємства; діалектичний - для аналізу передумов формування ЕБ підприємства; статистичний - для аналізу динаміки фінансово-економічних показників обраного підприємства; методи економіко-математичного моделювання і експертних оцінок - для оцінювання ефективності здійснення запропонованих заходів.

I. Наукові засади визначення економічної безпеки підприємства

1.1. Поняття й цілі економічної безпеки підприємства

Прагнення до безпеки було, на наш погляд, однією з базових причин об'єднання людей у суспільство. Тому її відсутність може нам говорити про відсутність зв'язків між людськими зусиллями й відповідно досягненням наших цілей. В цьому випадку будь-які наші зусилля будуть безцільними. Тому дослідження проблем безпеки підприємства в порівнянні з іншими напрямками пізнання, на наш погляд, відповідає й сприяє розумінню суспільства як єдиної соціально-економічної системи [31, 32, 34, 35, 36, 37, 44].

Перші наукові публікації з проблеми економічної безпеки датовані серединою 70-х років ХХ століття. Але тільки наприкінці 80-90 років, коли з'являються перші спроби систематизації знань, тому можна говорити про появу зацікавленості по цьому питанню.

В Україні до найбільш серйозних досліджень у цьому напрямі уже з точки зору системного аналізу слід віднести дослідження М.А Бендікова, М.Є. Долматова, М.М.Єрмошенко, Д.В. Ковальова, В.В. Крутова, Є.О. Олейнікова, А.Є. Шевельова.

Проте, незважаючи на значні вітчизняні та зарубіжні напрацювання в цій галузі, наукове підґрунтя формування концептуальних основ економічної безпеки має все ж таки недостатній ступінь вивчення.

Аналіз сучасних літературних джерел, дозволив виділити наступні погляди науковців на категорію економічної безпеки, наведені на рис . 1.1.

Стан суб'єкте госп., який характеризується високим ст. захищеності від існ. небезпек та загроз

Омелянович
Л.О.,
Долматова
Г.Є.

Економічна безпека – це такий стан захищеності підприємства при організації взаємовідносин з іншими суб'єктами і його ресурсів, при якому гарантується стабільність функціонування, розширення, відтворення, впровадження і широке використання науково-технічних досягнень і соціальний розвиток.

Шкарлет
С.М.

Економічна безпека є універсальною категорією, що відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на усіх рівнях. Базовим підґрунтям економічної безпеки підприємства є механізм забезпечення збалансованого та безупинного розвитку, що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку.

Шваб Л.І.

Економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути виниклі загрози або пристосуватися до наявних умов, що негативно впливають на його діяльність.

Бендіков
М.А.

Економічна безпека – це захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз.

Ковальов Д.,
Сухорукова Т.

Економічна безпека – захищеність суб'єкта господарювання від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози, або пристосуватись до існуючих умов, що не відбиваються негативно на їх діяльності.

Стан найбільш ефект. використання корпорат.х ресурсів для стабільного функці. підприємства

Фоміна М.В. Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання ресурсів з метою ліквідації загроз, забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах.

Шевельов А.Є. Економічна безпека підприємства – це такий його стан, за якого при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів підприємство добивається упередження, ослаблення чи захисту від існуючих небезпек та загроз та забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та підприємницького ризику.

Олейніков Є.О. Економічна безпека - це стан найефективнішого використання ресурсів для запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування підприємства в умовах сьогодення і в майбутньому.

Здатність підпр.а виконувати цілі корп.ї стратегії в умовах невизн. й конкурентного середовища

Лапченко Є.М. Економічна безпека підприємства – здатність ефективно функціонувати в умовах існуючих загроз, а також адаптуватися до змін внутрішніх та зовнішніх умов у відповідності до економічної політики держави без зниження конкурентоздатності та ефективності

Стан вир. відносин і орг.х зв'язків, при яких забезпечується стабільн. функціонування та прог.й розвиток підприємства

Белоусова І.А.	Економічна безпека підприємства передбачає стійкий, тобто збалансований безупинний та сталий розвиток, що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні і в майбутньому.
Камлик М. І.	Економічна безпека суб'єкта підприємницької діяльності є таким станом розвитку господарюючого суб'єкта, який характеризується стабільністю економічного й фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів та протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності.
Капустін М.	Економічна безпека – це сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність суб'єкта господарювання до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів.
Іванілов О.С.	Економічна безпека - стан соціально-технічної системи підприємства, котрий дає змогу уникнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту.

Забезпечення умов збереж. майна та комерц.ї таємниці

Дикий А.П.	Під економічною безпекою підприємства розуміють стан збереження його майна та інформації відповідно до обраної стратегії та принципу безперервності діяльності.
Соколов Я.В.	Економічна безпека підприємства – забезпечення умов збереження комерційної таємниці і інших секторів підприємства
Дарнопих Г.	Економічна безпека підприємства – забезпечення умов збереження комерційної таємниці

Рис 1.1 Основні підходи до визначення категорії

Наші дослідження дозволили зробити певні висновки. Ряд дослідників розглядають ЕБ як стан захищеності певної бізнес-структури від впливу від зовнішніх та внутрішніх загроз. Зато, інші вчені вважають її сукупністю процесів щодо ефективного використання ресурсів конкретної бізнес-структури шляхом здійснення різноманітних заходів з метою досягнення її стану стабільного функціонування та розвитку.

Різнманітність заходів, пов'язаних з забезпеченням сталого розвитку певного підприємства в умовах постійних нових загроз породжує необхідність управління цими процесами.

Звертаючись до сучасних літературних джерел функції управління при забезпеченні ЕБ можна об'єднати у такі групи, що наведено на рис1.2:

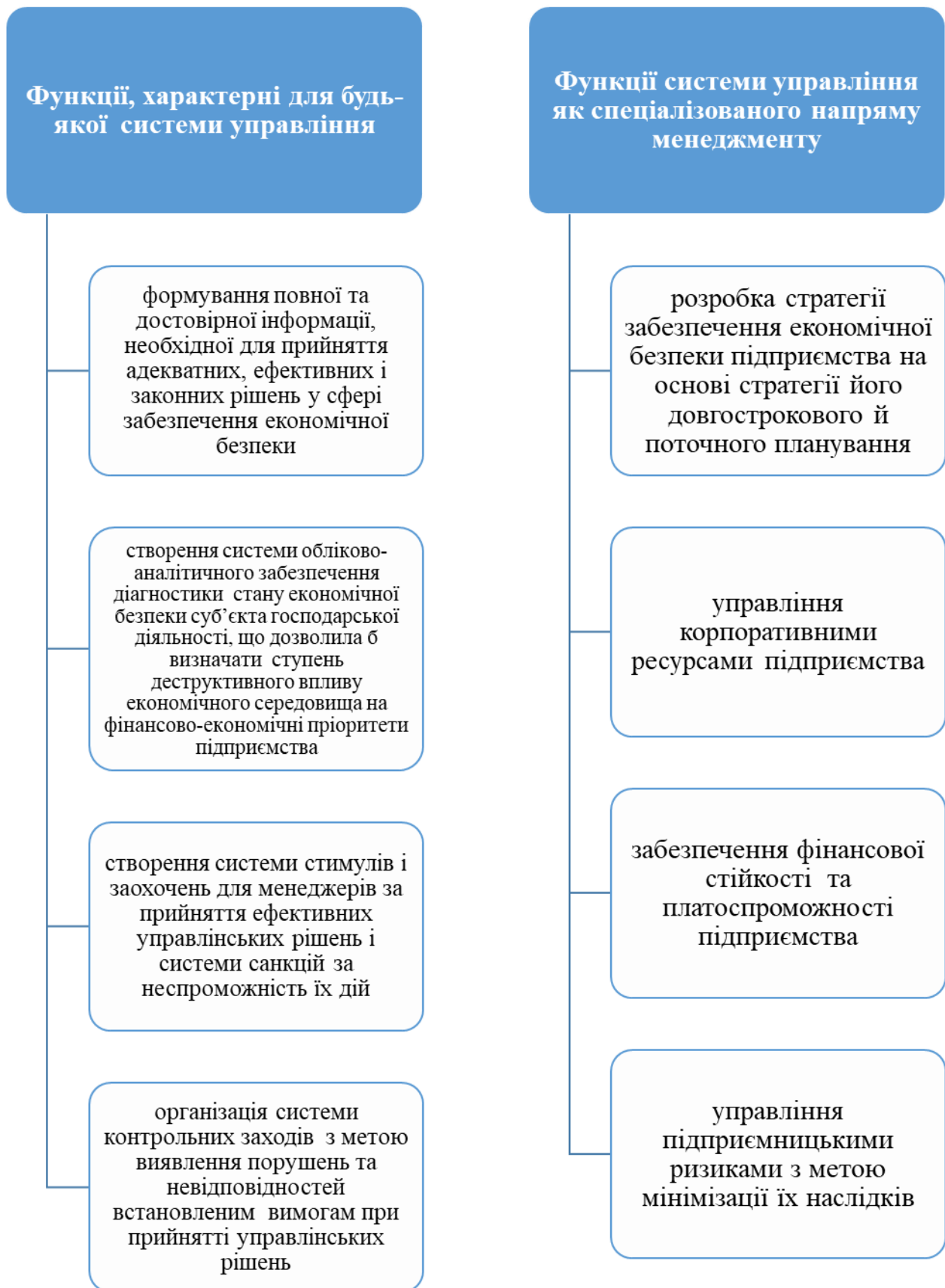

Рис 1.2 Функції управління при забезпеченні економічної безпеки

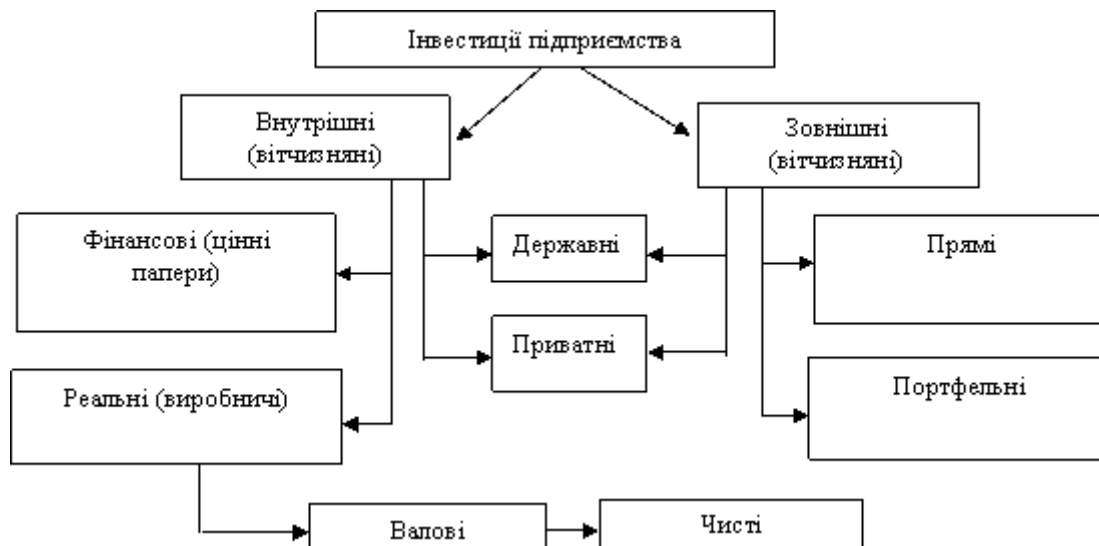

Рис. 1.1. схема організації економічної безпеки.

1.2. Характеристика досліджуваного підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю „Сумиелектроснаб” було засноване 25.08.2018 року, про що свідчить Свідоцтво про Державну реєстрацію (додаток).

Товариство має свій особовий рахунок в банку, круглу печатку, яка містить його повне фірмове найменування на українській мові та ідентифікаційний код ЄДРПОУ. Товариство також має печатку, штамп та бланки зі своїм фірмовим логотипом.

Товариство „Сумиелектроснаб” зареєстроване у державного реєстратора і має відповідні коди та присвоєний номер (додаток).

Повне фірмове найменування товариства на українській мові:
Товариство з обмеженою відповідальністю „Сумиелектроснаб”.

Скорочене фірмове найменування товариства на українській мові:
ТОВ „Сумиелектроснаб”.

Місце знаходження товариства:
40007, місто Суми, вулиця Лінійна, 15.

Основною ціллю діяльності ТОВ „Сумиелектроснаб” є отримання прибутку.

Товариство здійснює наступні види діяльності:

- оптова торгівля електроприладами та кабельною продукцією;
- роздрібна торгівля електропобутовими приладами та кабельною продукцією;
- монтаж електропроводки.

Засновниками підприємства „Сумиелектроснаб” є Кульгов Сергій

Володимирович та Кульгова Ольга Олександрівна.

2. Аналітична оцінка рівня економічної безпеки підприємства

2.1. Загальна методологія оцінки рівня економічної безпеки

Економічна наука розробила, а господарська практика випробувала загальну методологію оцінки рівня економічної безпеки підприємства (організації). Її пропонується оцінювати на підставі визначення сукупного критерію через зважування й підсумовування окремих функціональних критеріїв, які обчислюються із допомогою порівняння можливої величини шкоди підприємству та ефективності заходів щодо запобігання цій шкоді. Сукупний критерій економічної безпеки будь-якого суб'єкта господарювання (СКЕБ) можна розрахувати, користуючись формулою:

$$СКЕБ = \sum_{i=1}^N K_i d_i \quad (1)$$

де K_i — величина окремого (поодинокого) критерію за i -ю функціональною складовою; d_i — питома вага значущості i -ї функціональної складової; N — кількість функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Оцінка рівня економічної безпеки здійснюється порівнюванням розрахункових значень СКЕБ із реальними величинами цього показника по підприємству (організації), що аналізується, а також (коли це можливо) по аналогічних суб'єктах господарювання відповідних галузей економіки. [5; 608]

2.2. Основні напрями організації економічної безпеки за окремими функціональними складовими

Після розрахунку впливу функціональних складових на зміну СКЕБ здійснюється функціональний аналіз заходів з організації необхідного рівня економічної безпеки за окремими складовими з використанням відповідного алгоритму.

Результати функціонального аналізу оформляються у вигляді спеціальної таблиці-карти. Заповнюючи таку таблицю-карту, негативні явища, що

впливають одразу на кілька складових економічної безпеки, ураховують окремо для кожної з них, натомість вартість заходів, які повторюються стосовно різних функціональних складових, ураховується в бюджеті підприємства (організації) лише один раз.

Оцінка ефективності діяльності відповідних структурних підрозділів підприємства (організації) з використанням даних про витрати на запобігання можливим негативним впливам на економічну безпеку та про розміри відведеної і заподіяної шкоди дає об'єктивну (підкріплену економічними розрахунками) панораму результативності діяльності всіх структурних підрозділів (відділів, цехів) з цього питання. Конкретна оцінка ефективності роботи структурних підрозділів того чи того суб'єкта господарювання щодо економічної безпеки здійснюється з використанням таких показників:

- 1) витрати на здійснення заходу;
- 2) розмір відверненої шкоди;
- 3) розмір заподіяної шкоди;
- 4) ефективність здійсненого заходу (як різниця відверненої та заподіяної шкоди, поділеної на витрати на здійснення заходу).

Для більшої наочності та зручності користування зазначені показники доцільно подавати у формі нескладної таблиці. [5;614]

Фінансова складова.

Серед функціональних складових належного рівня економічної безпеки фінансова складова вважається провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи.

Спочатку оцінюються загрози економічній безпеці, що мають політико-правовий характер і включають:

- внутрішні негативні дії (неефективне фінансове планування та управління активами; малоефективна ринкова стратегія; помилкова цінова й кадрова політика); [5;616]

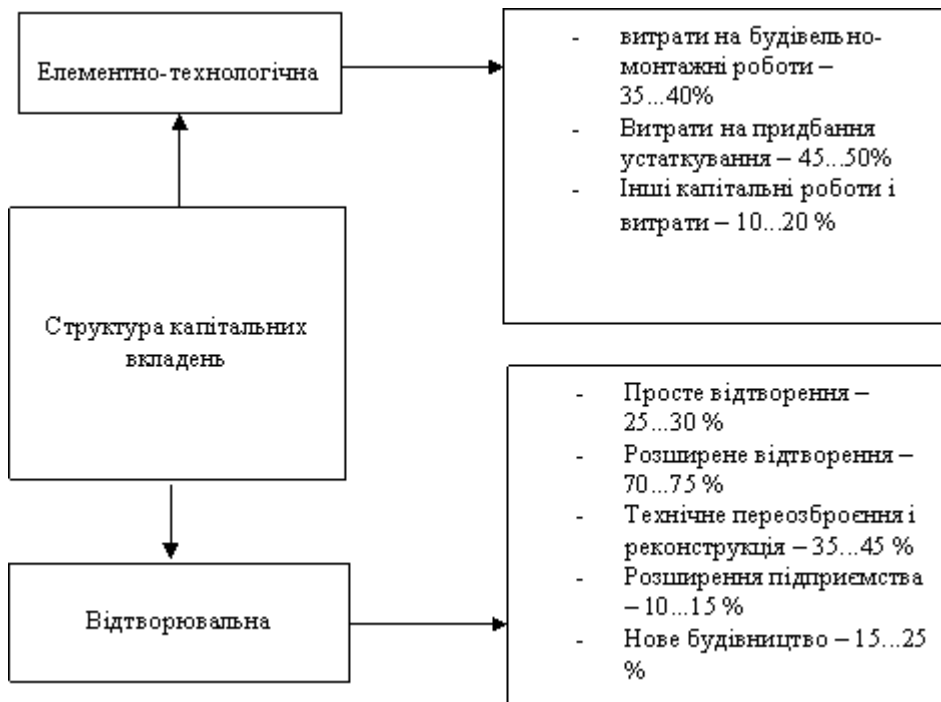

Рис. 2.1. Загальна схема процесу охорони фінансової складової економічної безпеки.

- зовнішні негативні дії (спекулятивні операції на ринку цінних паперів; цінова та інші форми конкуренції; лобіювання конкурентами недостатньо продуманих рішень органів влади);

- форс-мажорні обставини (стихійне лихо, страйки, військові конфлікти) та обставини, наближені до форс-мажорних (несприятливі законодавчі акти, ембарго, блокада, зміна курсу валют тощо).

У процесі оцінки поточного рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки підлягають аналізу:

- фінансова звітність і результати роботи підприємства (організації) — платоспроможність, фінансова незалежність, структура й використання капіталу та прибутку;

- конкурентний стан підприємства (організації) на ринку — частка ринку, якою володіє суб'єкт господарювання; рівень застосовуваних технологій і менеджменту;

- ринок цінних паперів підприємства (організації) — оператори та інвестори цінних паперів, курс акцій і лістинг. [5;616-617]

Важливою передумовою охорони фінансової складової економічної безпеки є планування (включаючи й бюджетне) комплексу необхідних заходів та оперативна реалізація запланованих дій у процесі здійснення тим чи тим суб'єктом господарювання фінансово-економічної діяльності.

Інтелектуальна й кадрова.

Належний рівень економічної безпеки у великій мірі залежить від складу кадрів, їхнього інтелекту та професіоналізму. Змістову характеристику всього циклу охорони інтелектуальної та кадрової складової економічної безпеки.

Охорона інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки охоплює взаємозв'язані і водночас самостійні напрями діяльності того чи того суб'єкта господарювання:

- перший — зорієнтовано на роботу з персоналом фірми, на підвищення ефективності діяльності всіх категорій персоналу;
- другий — націлено на збереження й розвиток інтелектуального потенціалу, тобто сукупності прав на інтелектуальну власність або на її використання (у тім числі патентів і ліцензій), та на поповнення знань і професійного досвіду працівників підприємства (організації).

На першій стадії процесу охорони цієї складової економічної безпеки здійснюється оцінка загроз негативних дій і можливої шкоди від таких дій. З-поміж основних негативних впливів на економічну безпеку підприємства виокремлюють недостатню кваліфікацію працівників тих чи тих структурних підрозділів, їхнє небажання або нездатність приносити максимальну користь своїй фірмі. Це може бути зумовлене низьким рівнем управління персоналом, браком коштів на оплату праці окремих категорій персоналу підприємства (організації) чи нераціональним їх витрачанням. [5;618]

Процес планування та управління персоналом, спрямований на охорону належного рівня економічної безпеки, має охоплювати організацію системи підбору, найму, навчання й мотивації праці необхідних працівників, включаючи матеріальні та моральні стимули, престижність професії, волю до творчості, забезпечення соціальними благами.

Важливою ланкою встановлення нормального рівня економічної безпеки є оцінка ефективності заходів, яка здійснюється через зіставлення загальної величини витрат на запобіжні заходи і втрат, яких могло б зазнати підприємство.

Техніко-технологічна складова.

Процес охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки, як правило, передбачає здійснення кількох послідовних етапів.

Перший етап охоплює аналіз ринку технологій стосовно виробництва продукції, аналогічної профілю даного підприємства чи організації-проектувальника (збирання та аналіз інформації щодо особливостей технологічних процесів на підприємствах, котрі виготовляють аналогічну продукцію; аналіз науково-технічної інформації стосовно нових розробок у даній галузі, а також технологій, спроможних здійснити інтервенцію на галузевий технологічний ринок).

Другий етап — це аналіз конкретних технологічних процесів і пошук внутрішніх резервів поліпшення використовуваних технологій. [5;618]

На третьому етапі здійснюється: а) аналіз товарних ринків за профілем продукції, що виготовляється підприємством, та ринків товарів-замінників; б) оцінка перспектив розвитку ринків продукції підприємства; в) прогнозування можливої специфіки необхідних технологічних процесів для випуску конкурентоспроможних товарів. Четвертий етап присвячується переважно розробці технологічної стратегії розвитку підприємства (виробника продукції), що має включати:

1) виявлення перспективних товарів з групи (номенклатури, асортименту), що виготовляється підприємством;

2) планування комплексу технологій для виробництва перспективних товарних позицій;

3) бюджетування технологічного розвитку підприємства на засаді оптимізації витрат за програмою технологічного розвитку, для вибору

альтернатив, опрацювання власних розробок або придбання патентів і необхідного устаткування на ринку;

4) розробка загального плану технологічного розвитку підприємства (з відображенням у ньому вибору альтернативного варіанта технологічного розвитку строків та обсягів фінансування; відповідальних виконавців);

5) складання плану власних корпоративних НДДКР відповідно з планом технологічного розвитку підприємства.

На п'ятому етапі оперативно реалізуються плани технологічного розвитку підприємства в процесі здійснення ним виробничо-господарської діяльності.

Шостий етап є завершальним, на якому аналізуються результати практичної реалізації заходів щодо охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки на підставі спеціальної карти розрахунків ефективності таких заходів.

Як додаток до плану охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки треба розробити планову карту розрахунку ефективності заходів з виокремлюванням прогнозованих необхідних показників. У такій карті, як правило, зазначають: розмір можливих збитків від негативних впливів; витрати на реалізацію заходів для відвернення очікуваної (можливої) шкоди і охорони техніко-технологічної безпеки підприємства; можливе значення окремого функціонального критерію ефективності заходів, що здійснюються для охорони цієї складової економічної безпеки; функціональні підрозділи підприємства (організації), які є відповідальними за реалізацію пропонованого комплексу заходів. [5;619]

Політико-правова складова.

Загальний процес охорони політико-правової складова складової економічної безпеки здійснюється за типовою схемою, яка охоплює такі елементи (дії) організаційно-економічного спрямування:

- 1) аналіз загроз негативних впливів;
- 2) оцінка поточного рівня забезпечення;
- 3) планування комплексу заходів, спрямованих на підвищення цього рівня;

- 4) здійснення ресурсного планування;
- 5) планування роботи відповідних функціональних підрозділів підприємства (організації);
- б) оперативна реалізація запропонованого комплексу заходів щодо організації належного рівня безпеки.

Передовсім детально аналізують загрози внутрішніх і зовнішніх негативних впливів на політико-правову складову економічної безпеки та причини їхнього виникнення.

Основними причинами виникнення внутрішніх негативних впливів можуть бути:

- а) низька кваліфікація працівників юридичної служби відповідного суб'єкта господарювання та помилки у підборі персоналу цієї служби;
- б) недостатнє фінансування юридичного забезпечення підприємницької або іншої діяльності;
- в) небажання чи нездатність підприємства (організації) активно впливати на зовнішнє політико-правове середовище його (її) діяльності.

Останнє, як правило, виявляється в слабкому правовому опрацюванні договірних відносин даного суб'єкта господарювання з іншими, невмінні захищати інтереси підприємства (організації) в конфліктних ситуаціях, неефективному плануванні юридичного забезпечення бізнесової діяльності.

Причини виникнення зовнішніх негативних впливів здебільшого мають подвійний характер:

- 1) політичний;
- 2) законодавчо-правовий.

До першої групи причин можна віднести:

- а) зіткнення інтересів суспільних груп (верств) населення з економічних, національних, релігійних та інших мотивів;
- б) військові конфлікти (дії);
- в) економічна й політична блокада, ембарго;
- г) фінансові та політичні кризи світового (міжнародного) характеру.

У другій групі причин зазвичай виокремлюють:

- а) здійснення власних політичних та інших цілей партіями (суспільними рухами), що перебувають при владі;
- б) зміна положень чинного законодавства з питань власності, господарського й трудового права, оподаткування тощо.

Оцінка реального стану політико-правової безпеки підприємства (організації) провадиться за кількома напрямками:

- 1) рівень організації та якості робіт щодо охорони цієї складової загального рівня економічної безпеки;
- 2) бюджетно-ресурсне забезпечення робіт;
- 3) ефективність діяльності відповідних підрозділів суб'єктів господарювання. [5;622]

Інформаційна складова.

Належні служби підприємства (організації) виконують певні функції, які в сукупності характеризують процес створення та захисту інформаційної складової економічної безпеки. До таких належать:

- 1) збирання всіх видів інформації, що має відношення до діяльності того чи того суб'єкта господарювання (інформації щодо всіх видів ринків; інформації, що характеризує політичні події й тенденції макроекономічного розвитку світової та національної економік; корисну науково-технічну інформацію);
- 2) аналіз одержуваної інформації з обов'язковим дотриманням загальноприйнятих принципів (систематизації, безперервності надходження, усебічного характеру аналітичних процесів) і методів (локальних із специфічних проблем, загальнокорпоративних) організації робіт;
- 3) прогнозування тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів на підприємстві (в організації), в країні та у світі стосовно конкретної сфери бізнесу (діяльності), а також показників, яких необхідно досягти суб'єкту господарювання (наприклад, фінансові прогнози, прогнози об'єктів виробництва й технологічного розвитку);

4) оцінка рівня економічної безпеки за всіма складовими та в цілому, розробка рекомендацій для підвищення цього рівня на конкретному суб'єкті господарювання;

5) інші види діяльності з розробки інформаційної складової економічної безпеки (зв'язок із громадськістю, формування сприятливого іміджу фірми, захист конфіденційної інформації).

На підприємство (в організацію) постійно надходять потоки інформації, що розрізняються за джерелами їхнього формування (виникнення). Заведено виокремлювати:

- відкрити офіційну інформацію;
- вірогідну нетаємну інформацію, одержану через неформальні контакти працівників фірми з носіями такої інформації;
- конфіденційну інформацію, одержану способом несанкціонованого доступу до неї.

Оперативна реалізація заходів з розробки та охорони інформаційної складової економічної безпеки здійснюється послідовним виконанням певного комплексу робіт, а саме:

1. Збирання різних видів необхідної інформації, що здійснюється через офіційні контакти з різноманітними джерелами відкритої інформації, неофіційні контакти з носіями закритої інформації, а також за допомогою спеціальних технічних засобів.
2. Обробка та систематизація одержаної інформації, що провадиться відповідною службою підприємства (організації) з метою упорядкування для наступного більш глибокого аналізу. Для цього створюються класифікатори інформації та досьє, внутрішні бази даних і каталоги. [5;623]
3. Аналіз одержаної інформації, котрий включає всебічну обробку одержаних даних з використанням різних технічних засобів і методів аналізу. У процесі здійснення аналітичних робіт виконуються прогнозні розрахунки

за всіма аспектами інформаційної діяльності та можливими варіантами поведінки середовища бізнесу за допомогою різних методів моделювання.

4. Захист інформаційного середовища підприємства (організації), що традиційно охоплює:
 - заходи для захисту суб'єкта господарювання від промислового шпіонажу з боку конкурентів або інших юридичних і фізичних осіб;
 - технічний захист приміщень, транспорту, кореспонденції, переговорів, різної документації від несанкціонованого доступу заінтересованих юридичних і фізичних осіб до закритої інформації;
 - збирання інформації про потенційних ініціаторів промислового шпіонажу та проведення необхідних запобіжних дій з метою припинення таких спроб.
5. Зовнішня інформаційна діяльність, котру спрямовують на створення в очах громадськості сприятливого іміджу підприємства (організації) та протидію спробам завдати шкоди репутації даної фірми через поширення про неї хибної інформації.

Екологічна складова.

Проблему охорони екологічної безпеки суспільства від суб'єктів господарювання, що здійснюють виробничо-комерційну діяльність, можна вирішити тільки через розробку і ретельне дотримання національних (міжнародних) норм мінімально допустимого вмісту шкідливих речовин, які потрапляють у навколишнє середовище, а також дотримання екологічних параметрів продукції, що виготовляється. Підприємства-продуценти добровільно не будуть цього робити, бо такі заходи потребують додаткових витрат на очисні споруди та на відповідні ефективні екологічно чисті технології. Єдиним чинником, що спонукає підприємства до належної екологізації виробництва, є застосування відчутних штрафів за порушення національного екологічного законодавства.

На підставі загальних стратегічних рекомендацій, опрацьованих за результатами аналізу карти розрахунку ефективності здійснюваних заходів,

планується комплекс заходів для розробки екологічної складової економічної безпеки в майбутньому. План забезпечення екологічної складової є частиною загального плану (програми) для досягнення належного рівня економічної безпеки в цілому. Він має вигляд логічного сценарію здійснення необхідного комплексу заходів у календарній послідовності з додаванням розрахунку ефективності практичної реалізації цих заходів. [5;623 - 624]

Алгоритм процесу охорони екологічної складової економічної безпеки полягає в проведенні таких послідовних дій:

1) розрахунок карти ефективності здійснюваних заходів для охорони екологічної складової економічної безпеки на підставі звітних даних про фінансово-господарську діяльність підприємства (організації);

2) аналіз виконаних розрахунків і розробка рекомендацій для підвищення ефективності здійснюваних заходів;

3) розробка альтернативних сценаріїв реалізації запланованих заходів;

4) вибір пріоритетного сценарію на засаді порівняння розрахунків ефективності запланованих заходів;

5) передача вибраного планового сценарію в складі загального плану охорони економічної безпеки в підрозділи, які здійснюють функціональне планування фінансово-господарської діяльності підприємства (організації);

6) практичне здійснення запланованих заходів у процесі діяльності відповідного суб'єкта господарювання.

Силова складова.

Принципову схему організації силової складової економічної безпеки з відокремлюванням послідовно виконуваних робіт.

Явища (дії), що негативно впливають на рівень силової складової економічної безпеки, зумовлюються кількома причинами. Основними з них є:

- нездатність підприємств-конкурентів досягти переваг коректними методами ринкового характеру, тобто за рахунок підвищення якості власної продукції, зниження поточних витрат на виробництво (діяльність), удосконалення маркетингових досліджень ринку тощо;

- кримінальні мотиви одержання злочинними юридичними (фізичними) особами доходів через шантаж, шахрайство або крадіжки;
- некомерційні мотиви посягань на життя та здоров'я керівників працівників підприємства (організації), а також на майно фірми. [5;625]

Названі спонукальні мотиви можуть зумовити спроби негативного впливу (фізичного та морального характеру) на працівників фірми. Спроби фізичного усунення керівників, вищих менеджерів і головних спеціалістів спричинюються переважно зіткненням комерційних інтересів підприємств (організацій)-конкурентів, конфліктами керівництва підприємства (організації) з кримінальними організаціями (особами), а також політичними мотивами. Спроби морального тиску на працівників тієї чи тієї фірми, як правило, робляться з метою змусити їх учинити дії, що завдаватимуть шкоди економічній безпеці та ефективному функціонуванню фірми. Виконавцями таких дій можуть бути представники криміналітету, корумповані чиновники служб безпеки та податкових служб або спеціально найняті для цього люди та організації.

У кінцевому підсумку сукупність негативних дій щодо силової складової економічної безпеки можна стисло сформулювати так:

- 1) фізичні та моральні впливи особистого спрямування (спрямовані проти конкретної особистості);
- 2) негативні дії, спрямовані на завдання шкоди майну, включаючи загрози зменшення активів підприємства (організації) і втрати ним (нею) фінансової незалежності;
- 3) негативний вплив на інформаційне середовище суб'єкта господарювання (так званий промисловий шпіонаж).

Основні види дій з метою організації силової складової економічної безпеки. [5;625 – 626]

3. Оцінка рівня економічної безпеки

ТОВ «Сумиелектроснаб»

3.1. Оцінка економічної безпеки ТОВ «Сумиелектроснаб» за фінансовою складовою

Серед функціональних складових рівня ЕБ саме фінансову складову ми вважаємо для ТОВ «Сумиелектроснаб» ключовою, бо саме вона є вирішальною детермінантою будь-якого розвитку системи. Основні напрями наведено на рис 3.1.

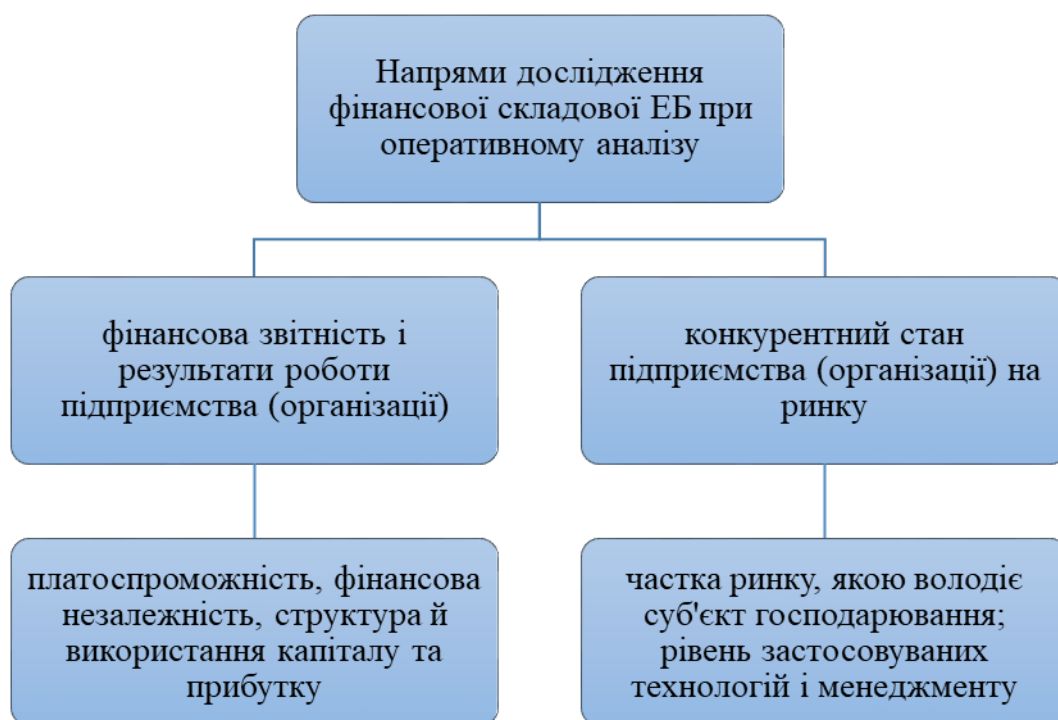

Рис 3.1. Напрями дослідження фінансової складової ЕБ

Проведемо розрахунок показників фінансового стану ТОВ «Сумиелектроснаб»

Таблиця 3.1 Система показників оцінки фінансового стану ТОВ

«Сумиелектроснаб»

Найменування показників	Розрахунки по роках			
	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5
<i>1. Оцінка майнового стану</i>				
1.1. Сума господ. коштів, що знаходяться у її розпорядженні	12,2	45,0	204,9	283,0
1.2. Частка основн.засобів у активах	0,89	0,35	0,41	0,21
<i>2. Оцінка ліквідності</i>				
2.1. Обсяг вл. оборотних коштів (капітал, що функціонує)	-0,5	17,5	22,0	73,4
2.2. Маневреність вл. оборотних коштів	-1,5	0,06	0,07	0,05
2.3. Коеф. поточної ліквідності	0,76	2,48	3,01	2,29
2.4. Коеф. швидкої ліквідності	0,35	2,42	3,01	2,29
2.5. Коеф. абсолютної ліквідності	0,35	0,08	0,15	0,06
2.6. Частка оборотн. коштів у активах	0,11	0,65	0,54	0,77
2.7. Частка вл. оборотних коштів у оборотн.активах	-0,31	0,6	0,67	0,56
2.8. Частка запасів у оборотн. активах	0,06	0,57	0,35	0,46
2.9. Частка вл.оборотних коштів у покритті запасів	-0,57	0,68	1,04	0,95
2.10. Коеф. покриття запасів	0,29	0,89	0,39	0,83
<i>3.Оцінка фінансово стійкості</i>				
3.1. Коеф. концентрації власного капіталу	0,85	0,74	0,57	0,49
3.2. Коеф. фінансової залежності	1,17	1,36	1,76	2,06
3.3. Коеф. маневреності власного капіталу	-0,04	0,53	0,64	0,90
3.4. Коеф. концентрації позикового	0,14	0,26	0,43	0,51
3.5. Коеф.структури довгострокових вкладень	-	-	0,55	0,78
3.6. Коеф. Довгострок. залучення	-	-	0,31	0,27

ПОЗИКОВИХ КОШТІВ				
3.7. Коеф. структури позикового капіталу	-	-	0,59	0,34
3.8. Коеф. співвідношення позикових та власних коштів	0,16	0,36	0,76	1,06
<i>4. Оцінка ділової активності</i>				
4.1. Виручка від реалізації	16,8	389,9	1104,0	2909,7
4.2. Чист.прибуток	0,6	12,3	83,4	21,5
4.3. Продуктивність праці	-	194,95	368	727,43
4.4. Фондовіддача	1,54	24,83	13	49,07
4.5. Оборотність коштів у розрахунках (у обертах)	17	163	37	59
4.6. Оборотність коштів у розрахунках (у днях)	22	2	10	6
4.7. Оборотність вл. капіталу	2	12	10	21
4.8. Оборотність капіталу	1,4	8,7	5,4	10,3
<i>5. Оцінка рентабельності</i>				
5.1. Чистий прибуток	0,6	12,3	83,4	21,5
5.4. Рентаб. сукупного капіталу	0,05	0,27	0,41	0,08
5.5. Рентаб.власного капіталу	0,06	0,37	0,72	0,16
5.6. Період окупності вл. капіталу	17	3	1	6

Проведемо розрахунки показників, результати розрахунків занесені до табл. 3.1:

Сума господ. коштів, що знаходяться у її розпорядженні знаходиться у підсумку балансу-нетто:

- у 2017 році – 12,2 тис. грн.;
- у 2018 році – 45,0 тис. грн.;
- у 2019 році – 204,9 тис. грн.;
- у 2020 році – 283,0 тис. грн..

Нормативом є збільшення показника, а отже сума господ. коштів, що знаходиться у розпорядженні підприємства ТОВ «Сумиелектроснаб» з кожним роком зростає. Якщо різниця господарчих коштів у 2018 р., у порівнянні з 2017 р. становила 32,8 тис. грн., то у 2020 р.у порівнянні з 2017 р. – 270,8 тис. грн.

Частка основн. засобів у активах розраховується за формулою:

$$Ч_{о.з.} = \frac{\text{Залишкова вартість основних засобів}}{\text{Підсумок балансу - нетто}}$$

$$\text{у 2017 році: } Ч_{\text{осн. зас.}} = \frac{10,9}{12,2} = 0,89;$$

$$\text{у 2018 році: } Ч_{\text{осн. зас.}} = \frac{15,7}{45,0} = 0,35;$$

$$\text{у 2019 році: } Ч_{\text{осн. зас.}} = \frac{84,9}{204,9} = 0,41;$$

$$\text{у 2020 році: } Ч_{\text{осн. зас.}} = \frac{59,3}{283,0} = 0,21.$$

Позитивним є зменшення за умов незмінних обсягів реалізації.

Частка основн.засобів у активах за період з 2017 по 2020 роки зменшується. У 2017 р. основні засоби у активах становлять 89%, у 2018 р. – 35%, у 2019 – 41%, у 2020 р. – 21%. Цей факт говорить про те, що ТОВ «Сумиелектроснаб» все більше звертається до позичених коштів, тому їх частка зростає.

Обсяг вл. оборотних коштів (капітал, що функціонує) розраховується за формулою:

$$Q_{\text{вл. обор. кош}} = \text{Вл. капітал} + \text{довгостр. зобов'язання} - \text{необоротні активи або (Оборотні активи)}$$

Позитивним є збільшення показника.

$$\text{у 2017 році: } Q_{\text{вл. обор. кош}} = 10,4 - 10,9 = -0,5;$$

$$\text{у 2018 році: } Q_{\text{вл. обор. кош}} = 33,2 - 15,7 = 17,5;$$

$$\text{у 2019 році: } Q_{\text{вл. обор. кош}} = 116,1 - 94,1 = 22,0;$$

$$\text{у 2020 році: } Q_{\text{вл. обор. кош}} = 137,6 - 64,2 = 73,4.$$

Обсяг $Q_{\text{вл. обор. кош}}$ з кожним роком збільшується, що є позитивним явищем у діяльності підприємства ТОВ «Сумиелектроснаб».

Маневреність вл. оборотн. коштів визначається за формулою:

$$M_{\text{в. о. к.}} = \frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Капітал, що функціонує}}$$

$$\text{у 2017 році: } M_{\text{в. о. к.}} = \frac{0,6}{1,3 - 1,7} = -1,5;$$

$$\text{у 2018 році: } M_{\text{в. о. к.}} = \frac{1,0}{29,3 - 11,8} = 0,06;$$

$$\text{у 2019 році: } M_{\text{в. о. к.}} = \frac{5,4}{110,8 - 36,8} = 0,07;$$

$$\text{у 2020 році: } M_{\text{в. о. к.}} = \frac{5,7}{218,8 - 95,6} = 0,05.$$

Нормативним є збільшення показника. Як бачимо з проведених розрахунків, показник $M_{\text{в. о. к.}}$ зменшується, тому це не дуже позитивний результат для підприємства ТОВ «Сумиелектроснаб», бо це характеризує фінансову стійкість.

Коеф. поточної ліквідності визначаємо за формулою:

$$K_{\text{л. п.}} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Короткострокові пасиви}}$$

$$\text{у 2017 році: } K_{\text{л. п.}} = \frac{1,3}{1,7} = 0,76;$$

$$\text{у 2018 році: } K_{\text{л. п.}} = \frac{29,3}{11,8} = 2,48;$$

$$\text{у 2019 році: } K_{\text{л. п.}} = \frac{110,8}{36,8} = 3,01;$$

$$\text{у 2020 році: } K_{\text{л. п.}} = \frac{218,8}{95,6} = 2,29.$$

Нормативним є збільшення; критичне значення $K_{\text{л.п.}} = 1$. Коефіцієнт $K_{\text{л. п.}}$ з 2018 р. по 2020 рік більший за 1 і зростає, цьому сприяло збільшення оборотних активів. У 2017 р. підприємство працювало лише три місяці, тому не можна сказати, що цього року коефіцієнт $K_{\text{л. п.}}$ не досяг нормативного значення.

Коефіцієнт швидкої ліквідності ($K_{\text{л. ш.}}$). Коефіцієнт $K_{\text{л. ш.}}$ показує, яку частину короткострокових пасивів бізнес-суб'єкт може погасити за рахунок грошових коштів, короткостр. фінансових вкладень дебіторської заборгованості. Нормальний рівень даного коефіцієнта повинен перевищувати 0,7. Він розраховується за формулою:

$$K_{\text{л. ш.}} = \frac{\text{Оборотні активи - запаси}}{\text{Короткострокові пасиви}}$$

$$\text{у 2017 році: } K_{\text{л. ш.}} = \frac{0,3 - 0,7}{1,7} = 0,35;$$

$$\text{у 2018 році: } K_{\text{л. ш.}} = \frac{29,3 - 0,7}{11,8} = 2,42;$$

$$\text{у 2019 році: } K_{\text{л. ш.}} = \frac{110,8}{36,8} = 3,01;$$

$$\text{у 2020 році: } K_{\text{л. ш.}} = \frac{218,8}{95,6} = 2,29.$$

Для ТОВ «Сумиелектроснаб» даний коефіцієнт збільшується з кожним роком і становить у 2017 р. -0,35 (підприємство працювало лише кілька місяців після створення); у 2018 р. і – 2,42; у 2019 р. – 3,01; у 2020 р. – 2,29. Тому можемо сказати, що в цілому підприємство працювало добре.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{\text{л. а.}}$) розраховується за формулою:

$$K_{\text{л. а.}} = \frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Короткострокові пасиви}}$$

$$\text{у 2017 році: } K_{\text{л. а.}} = \frac{0,6}{1,7} = 0,35;$$

$$\text{у 2018 році: } K_{\text{л. а.}} = \frac{1,0}{11,8} = 0,08;$$

$$\text{у 2019 році: } K_{\text{л. а.}} = \frac{5,4}{36,8} = 0,15;$$

$$\text{у 2020 році: } K_{\text{л. а.}} = \frac{5,7}{95,6} = 0,06.$$

Нормальний рівень коефіцієнта $K_{\text{л. а.}}$ повинен бути 0,2–0,35.

У даному випадку показник нестабільний і майже відповідає нормативному значенню. Коефіцієнт $K_{\text{л. а.}}$ показує, яка частина короткострокової заборгованості може бути покрита найбільш ліквідними оборотними активами.

Частка оборотн. коштів у активах ($Ч_{\text{о.з.}}$) показує скільки оборотних засобів приходить на 1 грн. господарчих коштів і розраховується за формулою:

$$Ч_{о.з.} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Усього господарчих коштів}}$$

$$\text{у 2017 році: } Ч_{о.з.} = \frac{1,3}{12,2} = 0,11;$$

$$\text{у 2018 році: } Ч_{о.з.} = \frac{29,3}{45,0} = 0,65;$$

$$\text{у 2019 році: } Ч_{о.з.} = \frac{110,8}{204,9} = 0,54;$$

$$\text{у 2020 році: } Ч_{о.з.} = \frac{218,8}{283,0} = 0,77$$

Нормативом є зменшення за умов незмінних обсягів реалізації. Показник $Ч_{о.з.}$ не відповідає нормативу, лише у 2019 р. у порівнянні з 2018 р. спостерігаємо незначне зменшення. Але ж і обсяги реалізації у підприємства не є незмінними, тому ми не можемо говорити напевно.

Частка вл. оборотних коштів у оборотних активах ($Ч_{\text{вл обор кош}}$) розраховується за формулою:

$$Ч_{\text{вл обор кош}} = \frac{\text{Власні оборотні кошти}}{\text{Оборотні кошти}}$$

$$\text{у 2017 році: } Ч_{\text{вл обор кош}} = \frac{1,3-1,7}{1,3} = -0,31;$$

$$\text{у 2018 році: } Ч_{\text{вл обор кош}} = \frac{29,3-11,8}{29,3} = 0,6;$$

$$\text{у 2019 році: } Ч_{\text{вл обор кош}} = \frac{110,8-36,8}{110,8} = 0,67;$$

$$\text{у 2020 році: } Ч_{\text{вл обор кош}} = \frac{218,8-95,6}{218,8} = 0,56$$

Нормативом є збільшення показника $Ч_{\text{вл обор кош}}$, а отже, після проведених розрахунків ми можемо сказати, що у 2019 р. в порівнянні з 2018 р. спостерігаємо збільшення $Ч_{\text{вл обор кош}}$, а у 2020 році у порівнянні з 2018 та 2019 роком ми спостерігаємо зменшення показника $Ч_{\text{вл обор кош}}$ відповідно на 0,04 та на 0,11.

Частка запасів у оборотних активах ($Ч_{\text{зап}}$) розраховується за формулою:

$$Ч_{\text{зап}} = \frac{\text{Запаси}}{\text{Оборотні активи}}$$

$$\text{у 2017 році: } Ч_{\text{зап}} = \frac{0,7}{12,2} = 0,06;$$

$$\text{у 2018 році: } Ч_{\text{зап}} = \frac{0,7 + 24,9}{45,0} = 0,57;$$

$$\text{у 2019 році: } Ч_{\text{зап}} = \frac{71,4}{204,9} = 0,35;$$

$$\text{у 2020 році: } Ч_{\text{зап}} = \frac{130,1}{283,0} = 0,46.$$

Нормативним є зменшення показника $Ч_{\text{зап}}$. У 2019 р. у порівнянні з 2018 р. бачимо зменшення показника $Ч_{\text{зап}}$ на 0,22; у 2020 р. в порівнянні з 2019 р. спостерігається збільшення показника $Ч_{\text{зап}}$ на 0,11, що є не дуже позитивним.

Частка вл. оборотних коштів у покритті запасів ($Ч_{\text{вл обор кош}}$) розраховується за формулою:

$$Ч_{\text{вл обор кош}} = \frac{\text{Власні оборотні кошти}}{\text{Запаси}}$$

$$\text{у 2017 році: } Ч_{\text{вл обор кош}} = \frac{1,3 - 1,7}{0,7} = -0,57;$$

$$\text{у 2018 році: } Ч_{\text{вл обор кош}} = \frac{29,3 - 11,8}{0,7 + 24,9} = 0,68;$$

$$\text{у 2019 році: } Ч_{\text{вл обор кош}} = \frac{110,8 - 36,8}{71,4} = 1,04;$$

$$\text{у 2020 році: } Ч_{\text{вл обор кош}} = \frac{218,8 - 95,6}{130,1} = 0,95.$$

Коефіцієнт покриття запасів ($К_{\text{покр зап}}$) розраховується за формулою:

$$К_{\text{покр зап}} = \frac{\text{"Нормальні" джерела покриття}}{\text{запаси}}$$

$$\text{у 2017 році: } К_{\text{покр зап}} = \frac{10,4 + 0,7 - 10,9}{0,7} = 0,29;$$

$$\text{у 2018 році: } К_{\text{покр зап}} = \frac{33,2 + 5,2 - 15,7}{0,7 + 24,9} = 0,08;$$

$$\text{у 2019 році: } К_{\text{покр зап}} = \frac{116,1 + 6,1 - 94,1}{71,4} = 0,39;$$

$$\text{у 2020 році: } K_{\text{покр зап}} = \frac{137,6 + 35,1 - 64,2}{130,1} = 0,83.$$

Нормативним є збільшення показника $K_{\text{покр зап}}$. Ми спостерігаємо збільшення з кожним роком, тому це є позитивним явищем для підприємства.

Виручка від реалізації - грошові кошти, отримані (виручені) підприємством, фірмою, підприємцем від продажу товарів і послуг. Вона становить:

у 2017 році: 16,8 тис. грн.;

у 2018 році: 389,9 тис. грн.;

у 2019 році: 1104,0 тис. грн.;

у 2020 році: 2909,7 тис. грн..

Показник є позитивним, так як з кожним роком зростає обсяг продажу товарів.

Чистий прибуток – сума коштів, що залишається після сплати з валового прибутку податків і відрахувань.

у 2017 році: 0,6 тис. грн.;

у 2018 році: 12,3 тис. грн.;

у 2019 році: 83,4 тис. грн.;

у 2020 році: 21,5 тис. грн..

Показник є позитивним, так як з кожним роком зростає.

Продуктивність праці (Пп) характеризує результативність прикладеної праці; вимірюється обсягом випуску продукції в одиницю часу (прямий метод) або витратами праці на вир-во одиниці продукції. Позитивним є збільшення цього показника.

$$\text{у 2018 році Пп: } \frac{389,9}{2} = 194,95 \text{ тис. грн. / працюючого;}$$

$$\text{у 2019 році Пп: } \frac{1104,0}{3} = 368 \text{ тис. грн. / працюючого.}$$

У перші два роки діяльності на підприємстві ТОВ «Сумиелектроснаб» не було найманих показників, а тому ми не розраховуємо Пп. У 2020 р. у порівнянні з 2019 р. спостерігається збільшення продуктивності праці.

Фондовіддача – вартісний показник випуску продукції на виражену у вартісних одиницях величину основних фондів. Він розраховується за формулою:

$$\Phi_{\text{оф}} = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Середня вартість основних засобів}}$$

$$\text{у 2017 році: } \Phi_{\text{оф}} = \frac{16,8}{10,9} = 1,54;$$

$$\text{у 2018 році: } \Phi_{\text{оф}} = \frac{389,9}{15,7} = 24,83;$$

$$\text{у 2019 році: } \Phi_{\text{оф}} = \frac{1104,0}{84,9} = 13,0;$$

$$\text{у 2020 році: } \Phi_{\text{оф}} = \frac{2909,7}{59,3} = 49,07.$$

У 2017 р. на 1 грн. основних виробничих фондів припадає 1,54 грн. виручки від реалізації товарів, у 2018 р. – 24,83 грн., у 2019 р. – 13,0 грн., у 2020 р. – 49,07 грн. Нормативним є збільшення показника. Ми його спостерігаємо кожного року, окрім 2019 року.

Оборотність коштів у розрахунках (у обертах) показує кількість оборотів, які ці кошти здійснюють за плановий період і розраховується за формулою:

$$K_{\text{об}} = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Середня дебіторська заборгованість}}$$

$$\text{у 2017 році: } K_{\text{об}} = 17;$$

$$\text{у 2018 році: } K_{\text{об}} = \frac{389,9}{1,9 + 0,5} = 163;$$

$$\text{у 2019 році: } K_{\text{об}} = \frac{1104,0}{18,1 + 12,1} = 37;$$

$$\text{у 2020 році: } K_{\text{об}} = \frac{2909,7}{33,9 + 15,8} = 59$$

Нормативним є збільшення. У 2019 р. ми спостерігаємо зменшення показника 126 оборотів в порівнянні з 2018 р., у 2020 р. бачимо збільшення на 23 оберти в порівнянні з 2019 р..

Оборотність коштів($T_{об.}$) у розрахунках (у днях) показує кількість днів за які ці кошти здійснюють за плановий період і розраховується за формулою:

$$T_{об.} = \frac{365 \text{ днів}}{K_{об.}}$$

$$\text{у 2017 році: } T_{об.} = \frac{365}{22} = 22;$$

$$\text{у 2018 році: } T_{об.} = \frac{365}{162,5} = 2;$$

$$\text{у 2019 році: } T_{об.} = \frac{365}{36,6} = 10;$$

$$\text{у 2020 році: } T_{об.} = \frac{365}{58,5} = 6.$$

Нормативом є зменшення показника $T_{об.}$. У 2019 р. ми бачимо збільшення $T_{об.}$ на 8 днів в порівнянні з 2018 роком, у 2020 р. – зменшення на 4 дні в порівнянні з 2019 р..

Оборотність вл. Капіталу($K_{об \text{ вл кап}}$) розраховується за формулою:

$$K_{об \text{ вл кап}} = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Середній розмір власного капіталу}}$$

$$\text{у 2017 році: } K_{об \text{ вл кап}} = \frac{16,8}{10,4} = 1,6;$$

$$\text{у 2018 році: } K_{об \text{ вл кап}} = \frac{389,9}{33,2} = 11,7;$$

$$\text{у 2019 році: } K_{об \text{ вл кап}} = \frac{1104,0}{116,1} = 9,5;$$

$$\text{у 2020 році: } K_{об \text{ вл кап}} = \frac{2909,7}{137,6} = 21,1.$$

Нормативом є збільшення показника $K_{об \text{ вл кап}}$. На 1 грн. власного капіталу припадає у 2017 р. 1,6 грн. виручки від реалізації, у 2018 р. – 11,7 грн., у 2019 р. – 9,5 грн. (спостерігаємо зменшення в порівнянні з 2018 р.), у 2020 р. – 21,1 грн.

Оборотність капіталу($K_{об \text{ кап}}$) розраховується за формулою:

$$K_{об \text{ кап}} = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Підсумок середнього балансу - нетто}}$$

$$\text{у 2017 році: } K_{об \text{ кап}} = \frac{16,8}{12,2} = 1,4;$$

$$\text{у 2018 році: } K_{\text{об кап}} = \frac{389,9}{45,0} = 8,7;$$

$$\text{у 2019 році: } K_{\text{об кап}} = \frac{1104,0}{204,9} = 5,4;$$

$$\text{у 2020 році: } K_{\text{об кап}} = \frac{2909,7}{283,0} = 10,3.$$

Нормативом є збільшення $K_{\text{об кап}}$. На 1 грн. капіталу припадає у 2017 р. 1,4 грн. виручки від реалізації, у 2018 р. – 8,7 грн., у 2019 р. – 5,4 грн. (спостерігаємо зменшення в порівнянні з 2018 р.), у 2020 р. – 10,3 грн.

Рентабельн. сукупного капіталу (R_1) розраховується за формулою:

$$R_1 = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Підсумок середнього балансу нетто}}$$

$$\text{у 2017 році: } R_1 = \frac{0,6}{12,2} = 0,05;$$

$$\text{у 2018 році: } R_1 = \frac{12,3}{45,0} = 0,27;$$

$$\text{у 2019 році: } R_1 = \frac{83,4}{204,9} = 0,41;$$

$$\text{у 2020 році: } R_1 = \frac{21,5}{283,0} = 0,08.$$

Нормативом є збільшення. На 1 грн. інвестованого капіталу припадає у 2017 р. 5% виручки від реалізації, у 2018 р. – 27 %, у 2019 р. – 41%, у 2020 р. – 8% (спостерігаємо зменшення в порівнянні з 2019 р.).

Рентабельність вл. капіталу (R_2) розраховується за формулою:

$$R_2 = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Власний капітал}}$$

$$\text{у 2017 році: } R_2 = \frac{1,7}{10,4} = 0,16;$$

$$\text{у 2018 році: } R_2 = \frac{11,8}{33,2} = 0,36;$$

$$\text{у 2019 році: } R_2 = \frac{52,0 + 36,8}{116,1} = 0,15;$$

$$\text{у 2020 році: } R_2 = \frac{49,8 + 95,6}{137,6} = 1,06.$$

Нормативом є збільшення R_2 . На 1 грн. власного капіталу припадає у 2017 році 16% прибутку, у 2018 р. –36 %, у 2019 році – 15% (спостерігаємо зменшення в порівнянні з 2019 ро.), у 2020 р.– 106%.

Період окупності власного капіталу ($T_{в.к.}$) розраховується за формулою:

$$T_{в.к.} = \frac{\text{Середня величина власного капіталу}}{\text{Чистий прибуток}}$$

$$\text{у 2017 році: } T_{в.к.} = \frac{10,4}{0,6} = 17 \text{ днів;}$$

$$\text{у 2018 році: } T_{в.к.} = \frac{33,2}{12,3} = 3 \text{ дні;}$$

$$\text{у 2019 році: } T_{в.к.} = \frac{116,1}{83,4} = 1 \text{ дні;}$$

$$\text{у 2020 році: } T_{в.к.} = \frac{137,6}{21,5} = 6 \text{ дні.}$$

Нормативом є зменшення. Власний капітал буде компенсований чистим прибутком: у 2017 р. – за 17 днів, у 2018 р. – за 3 дні, у 2019 р. – за 1 день, у 2020 р.– за 6 днів. Найкращий показник спостерігаємо у 2019 р.і. У 2020 році спостерігаємо збільшення $T_{в.к.}$.

Отже, аналіз показників фінансового стану ТОВ „Сумиелектроснаб” за період з 2017 по 2020 роки показав досить гарні результати для підприємства. ТОВ „Сумиелектроснаб” ще досить мало працює на ринку кабельно-провідникової продукції, а тому можна здогадатися, що у керівництва підприємством ще немає досвіду, але все ж таки більшість показників задовільняють умовам стабільного фінансового стану.

3.2. Забезпечення фінансової стійкості

Балансова модель фінансової стійкості з огляду на літературні джерела має такий вигляд:

$$F(OK) + Z(З) + R^a(P) = I^C + K^T + K^t + R^p + Z^o, \quad (3.1),$$

де наші умовні позначення подані у таблиці:

Таблиця 3.2 *Баланс підприємства (у агрегованому вигляді)*

Актив	Умовні позначення	Пасив	Умовні позначення
1. Основний капітал	$F(OK)$	4. Джерела власних засобів	I^C
2. Запаси	$Z(3)$	5. Кредити та позикові засоби, в тому числі:	K
3. Розрахунки, грошові кошти та інші активи, в тому числі:	$R^a(P)$	довгострокові кредити та позикові засоби	K^T
розрахунки та інші активи (дебіторська заборгованість, позики, що даються організаціям на термін менше 12 місяців)	r^a	короткостроков і кредити та позикові кошти	K^t
Грошові кошти, цінні папери та інші короткострокові фінансові вкладення	D	розрахунки та інші пасиви	R^p
		Зобов'язання організації, не погашені в строк	Z^o
Баланс	B	Баланс	B

На початку свого функціонування кожне підприємство спрямовує свій власн. капітал, довгострок. кредити і позики, в першу чергу, на капітальні інвестиції, а саме придбання основних фондів.

Тобто, для забезпечення стійкості необхідно, щоб виконувалась така умова: після покриття основних активів (постійним) капіталом [$(I^C + K^T) - F(OK)$] власних джерел і довгострок. зобов'язань повинно бути достатньо для покриття запасів:

$$Z(3) \leq (I^C + K^T) - F(OK) \quad (3.3)$$

Таблиця 3.3 *Класифікація типів фін.стійкості для умови*

$$Z(3) \leq (I^C + K^T) - F(OK)$$

Стійкість	Поточна	В	В довгостроковій
-----------	---------	---	------------------

		короткостроковій перспективі	перспективі
1. Абсолютна	$D \geq K^0 + R^P$	$D \geq K^0 + R^P + K^t$	$D \geq K^0 + R^P + K^t + K^T$
2. Нормальна	$R^a(P) \geq 3^0 + R^P$	$R^a(P) \geq 3^0 + R^P + K^t$	$R^a(P) \geq 3^0 + R^P + K^t + K^T$
3. Передкризова (мінімальна стійкість)	$R^a(P) + Z(3) \geq 3^0 + R^P$	$R^a(P) + Z(3) \geq 3^0 + R^P + K^t$	$R^a(P) + Z(3) \geq 3^0 + R^P + K^t + K^T$
4. Кризова	$R^a(P) + Z(3) < 3^0 + R^P$	$R^a(P) + Z(3) < 3^0 + R^P + K^t$	$R^a(P) + Z(3) < 3^0 + R^P + K^t + K^T$

Згідно виразу (3.3), в даному прикладі (табл. 2 і 3) стійкість даного ТОВ «Сумиелектроснаб» не відповідає нерівності:

Для 2019 року:

$$0 \leq (0 + 52,0) - 204,9$$

$$0 \leq -152,9$$

Для 2020 року:

$$0 \leq (0 + 49,8) - 283,0$$

$$0 \leq -233,2$$

Тобто перманентного капіталу ТОВ «Сумиелектроснаб» недостатньо для покриття основн. і оборотного капіталу, що свідчить про нестійкість його фінансового стану.

Вказаний взаємозв'язок використовується при оцінці типів фінансової стійкості (табл. 3.3).

Абсолютна стійкість

- зустрічається рідко. Її дотримання свідчить про можливість негайного погашення зобов'язань, але виникнення зобов'язань пов'язане з потребою у використанні засобів, а не в їх наявності на рахунках організації. Тому абсолютна стійкість є крайнім типом фінансової стійкості

Нормальна стійкість

- гарантує оптимальну платоспроможність, коли терміни надходжень і розміри грошових коштів, фінансових вкладень і очікуваних термінових надходжень приблизно відповідають термінам погашення і розмірам термінових зобов'язань.

Передкризова (мінімальна стійкість)

- пов'язана з порушенням поточної платоспроможності, при якому можливо відновлення рівноваги у разі поповнення джерел власних засобів, збільшення власних оборотних коштів, продажу частини активів для розрахунків по боргах.

Кризовий фінансовий стан

- виникає, коли оборотних активів підприємства виявляється недостатньо для покриття його кредиторської заборгованості і прострочених зобов'язань. У такій ситуації підприємство знаходиться на межі банкрутства. Для відновлення механізму фінансів необхідний пошук можливостей і вживання організаційних заходів по забезпеченню підвищення ділової активності і рентабельності роботи підприємства і ін. При цьому потрібен оптимізація структури пасивів, обґрунтоване зниження запасів і витрат, не використовуваних в обороті або використовуваних недостатньо ефективно.

Рис 3.2. Типи фінансової стійкості

Відповідно до класифікації стійкості (табл. 3.3) ТОВ «Сумиелектроснаб» має кризовий фінансовий стан в довгостроковій перспективі:

Для 2019 року:

$$30,2 + 0 < 0 + 36,8$$

$$30,2 < 36,8$$

Для 2020 року:

$$49,7 + 0 < 0 + 95,6$$

$$49,7 < 95,6$$

По-перше, наявність власн. оборотних коштів взагалі визначається таким виразом:

$$E^C = I^C - F(OK).$$

По-друге, наявність власн. і довгострок. позикових джерел формування оборотн. коштів:

$$E^T = (I^C + K^T) - F(OK) = E^C + K^T.$$

Як підсумок, загальна розмір основн. джерел формування оборотн. коштів:

$$E^e = (I^C + K^T + K^l) - F(OK) = E^T + K^l.$$

Надлишок (+) або недолік (-) власн. джерел формування запасів:

$$\pm E^C = E^C - Z(3).$$

ТОВ «Сумиелектроснаб» має недолік власн. джерел формування запасів, рівний:

Для 2019 року:

$$\pm E^C = -204,9 - 0 = -204,9 \text{ тис. грн.}$$

Для 2020 року:

$$\pm E^C = -283,0 - 0 = -283,0 \text{ тис. грн.}$$

Надлишок/недолік власн. і довгострок. джерел формування запасів ми запишемо :

$$\pm E^T = E^T - Z(3) = (E^C + K^T) - Z(3).$$

У ТОВ «Сумиелектроснаб» недолік власн. і довгострок. позикових джерел склав:

Для 2019 року:

$$\pm E^T = (-204,9 + 52,0) - 0 = -152,9 \text{ тис. грн.}$$

Для 2020 року:

$$\pm E^T = (-283,0 + 49,8) - 0 = -233,2 \text{ тис. грн.}$$

Як підсумок, можна говорити що для оплати наявних запасів ТОВ «Сумиелектроснаб» привернуті не тільки вл. капітал і довгострок. кредити і позики, але і короткостр. зобов'язання.

Надлишок/недолік загальної розміру основних джерел формування запасів:

$$\pm E^e = E^e - Z(3) = (E^C + K^T + K^I) - Z(3).$$

Загальна величина осн. джерел ТОВ «Сумиелектроснаб» покриває запаси з надлишком, рівним

Для 2019 року:

$$\pm E^T = (-204,9 + 52,0 + 0) - 0 = -152,9 \text{ тис. грн.}$$

Для 2020 року:

$$\pm E^T = (-283,0 + 49,8 + 0) - 0 = -233,2 \text{ тис. грн.}$$

Коефіцієнт автономії рівний довше власних джерел засобів у загальному підсумку балансу:

Для 2019 року:

$$K_A = \frac{116,1}{204,9} = 0,57$$

Для 2020 року:

$$K_A = \frac{137,6}{283,0} = 0,49$$

Оскільки значення коефіцієнта у 2020 році нижче за нормальне обмеження ($K_A = 0,49$), залежність ТОВ «Сумиелектроснаб» від позикових джерел перевищує норму. Треба зазначити, що не всі зобов'язання ТОВ «Сумиелектроснаб» можуть бути покриті його власними засобами. У 2019 році цей коефіцієнт відповідає нормі.

Коефіцієнт гирінга рівний відношенню величини зобов'язань ТОВ «Сумиелектроснаб» до величини його власних засобів:

Для 2019 року:

$$K_{oz}^c = \frac{1}{0,57} - 1 = 0,75$$

Для 2020 року:

$$K_{oz}^c = \frac{1}{0,49} - 1 = 1,04$$

Як видно, частка позикових засобів ТОВ «Сумиелектроснаб» перевищує нормальне обмеження $K_{з/с} \leq 1$. Позикові засоби ТОВ «Сумиелектроснаб» складають більше половини власних засобів, що також обмежує можливості в погашенні загальної величини зобов'язань.

Розмір власних запасів і витрат ТОВ «Сумиелектроснаб» рівна різниці обсягу джерел власних засобів і величини позаоборотних активів. Ми не розраховуємо цей показник, так як ТОВ «Сумиелектроснаб» не має запасів.

Висновки:

З усього вище означеного можна зробити висновок що для українських підприємств самими значимими проблемами сучасного етапу реформ є: відсутність засобів на технічне переоснащення і здійснення НДДкР; неритмічність роботи; відсутність контрактів, замовлення; безробіття; велика дебіторська заборгованість. Можна запропонувати наступні кроки на шляху зміцнення економічної безпеки українських підприємств: у рамках технологічної безпеки - закриття низькорентабельних і збиткових підприємств; зміна системи оплати праці наукових кадрів; створення нових організаційно-виробничих структур; використання лізингу; активна участь у міжнародних виставках, семінарах; у рамках ресурсної безпеки - удосконалювання системи розрахунків; підвищення продуктивності праці; збільшення капіталовкладень у ресурсозбереження; стимулювання "ресурсного" напрямку НДДкР; у рамках фінансової безпеки - застосування принципу дотримання критичних термінів кредитування; створення інформаційного центру, щоб постійно мати зведення про борги підприємства і перекрити канали витоку інформації: створення в структурі інформаційного центру спеціальної групи фінансових робітників, що перевіряла б податкові та інші обов'язкові платежі для виявлення можливої переплати і надавала зведення про недостатність використовуваних основних виробничих фондів із метою їхнього можливого продажу; використання нових форм партнерських зв'язків; у рамках соціальної безпеки - наближення рівня оплати праці до показників розвинутих країн, притягнення робітників до управлінських функцій; підвищення кваліфікації робітників; зацікавленість адміністрації підприємства в працевлаштуванні безробітних; розвиток соціальної інфраструктури підприємства; підвищення матеріальної відповідальності робітників за результати своєї праці. У сучасних умовах складовою частиною комплексу мір повинна стати програма конкретних дій, спрямованих на створення надійної економічної безпеки підприємства.

Оцінюючи коефіцієнти автономії і співвідношення позикових і власних засобів, можна сказати, що ТОВ «Сумиелектроснаб» не володіє достатнім ступенем незалежності від позикових джерел. Власних джерел ТОВ «Сумиелектроснаб» вистачає лише на покриття незначної частини оборотних активів. Запаси фінансуються на ТОВ «Сумиелектроснаб» більшою мірою за рахунок зобов'язань. З метою покращення фінансової стійкості ТОВ «Сумиелектроснаб» необхідно нарощувати долю власних джерел. Керівництву необхідно знаходити способи покращення результативності роботи ТОВ «Сумиелектроснаб» (ділової активності і рентабельності), приймати орієнтацію виробництва, що забезпечує отримання прибутку.

Список використаної літератури

1. Бондарчук Ю. В., Марущак А. І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи: Науково-практичний посібник. – К.: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. – 372 с.
2. Донець Л. І., Ващенко Н. В. Економічна безпека підприємства: Навч. посібник – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
3. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного, – Вид. 2-е, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 528с., іл.
4. Ковалев, Т. Сухорукова - Экономическая безопасность предприятия // Экономика Украины, 1998г, №5. – 260 с.
5. Круш П. В., Подвігіна В. І., Сердюк Б. М. та ін. Економіка підприємства: Навчальний посібник / За заг. ред. П. В. Круша, В. І. Подвігіної, Б. М. Сердюка. – К.: Ельга Н, КНТ, 2007. – 780 с.
6. Манів З. О., Луцький І. М. Економіка підприємства. Навч. Посібник. – К.: Знання, 2004. – 580 с.
7. Ніколаюк С. І., Никифорчук Д. Й. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності: Курс лекцій / Серія: Бібліотека оперативного працівника. – К.: КНТ, 2005. – 320 с.
8. Сухорукова Т. - Проблема экономической безопасности предприятия // Бизнес-информ, 1998г., №19. – 340 с.
9. Ансофф И. Стратегическое управление/ Под ред. Л.И. Евенко. Пер. с англ. - М.: Экономика, 1989.
10. Бланк И.А. «Финансовая стратегия предприятия «Киев -2004
11. . Веселов А. Антикризисные стратегии продаж. – www.ipnou.ru
12. Егина О. Антикризисный маркетинг. – www.makmark.ru
13. Зуб А.Т. Стратегический менеджмент. Теория и практика: Учебное пособие для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 415 с.
14. . Ковтун О.І. «Стратегія підприємства» Львів 2005р.

15. Калина А.В., Канева М.И., Яценко В.А. «Современный экономический анализ и прогнозирование» К.-1998г.
16. Калашников С.С. Как повысить рентабельность. – Политиздат, 1986
17. Ковалев А.И. Привалов В.П. Анализ финансового состояния предприятия : Кн. 4 (13). - Изд. 2-е, перераб. и доп. - М.: Центр экономики и маркетинга, 1997. - 192с
18. Кравченко Л.И. «Анализ финансового состояния предприятия» Мн.: ПКФ «Экаунт»,1994г.
19. . Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. «Економічний аналіз: теорія і практика» Львів-2007р
20. Лощина Л.В., Слабоспицкий А. Анализ и оценка финансового состояния предприятия // Збірник наукових праць.Т.1. - Суми.1998. - С. 149-153.
21. Любушкина Н.П. «Анализ финансово-экономической деятельности
22. предприятия», М.: «ЮНИТИ-ДАНА», 1999 г.
23. .Мельник Л.Г. «Экономика развития» Монография. Сумы 2006г.
24. Попович П.Я. «Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання» Тернопіль 2004
25. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. 5 е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2007.
26. Русак Н.А. Стражев В.И. , Мигун О.Ф. «Анализ хозяйственной деятельности в промышленности» Минск: высшая школа, 1998г.
27. Рыбина В.И. «Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятий и объединений» М.-1989г.
28. Савицкая Г.В. «Теория анализа хозяйственной деятельности» Мн.:ИСЗ,1996г.
29. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой/ Богданова Т.А., Градов А.П. и др.; Под ред. Градова А.П. и Кузина Б.И. - СПб.: "Специальная литература", 1996. - 511с.

30. Теория и практика антикризисного управления: Учебник для вузов/ Базаров Г. З., Беляев С.Г. и др.; Под ред. Беляева С.Г. и Кошкина В.И.. - М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1996. - 469с.

31. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>

32. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80106>

33. Дяченко А. В., Карінцева О. І., Тарасенко С. В., Харченко М. О., Мазін Ю. О., Кисильова К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019- 2020 рр. в Україні. Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 21-40. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85737>

34. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Фалько, К. С. Практичні засади підвищення ефективності логістичної діяльності сучасного підприємства. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2021. № 3. С. 127–136. DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-14 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86223>

35. Карінцева О.І., Дегтярьова І. Б., Харченко М.О., Долгошеєва О. І., Кіріл'єва А. В. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 3' 2020. С. 199-211. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-22 https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/22.pdf

36. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Пономарьова, Г. С. Підвищення ефективності бізнес-процесів на виробничому підприємстві // Механізм регулювання економіки. 2020. № 4. С. 58-69. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83754>

37. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. (2021) Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>
38. Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Кубатко О. В., Сотник І. М., Завдов'єва Ю. М. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство, регіон, народне господарство // Механізм регулювання економіки. 2020. № 2. С. 9-28. DOI: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82236>
39. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світли ІІІ, ІV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>
40. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
41. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80184>
42. Karintseva O., Kharchenko M., Boon E.K., ...Melnyk V., Kobzar O.(2021). Environmental determinants of energy-efficient transformation of national economies for sustainable development.. J. International Journal of Global Energy Issues, 2021, 43(2-3), P. 262–274 <https://doi.org/10.1504/IJGEI.2021.115148>
43. Karintseva O. I., Yevdokymov A. V., Yevdokymova A. V., Kharchenko M. O., Dron V. V. Designing the Information Educational Environment of the Studying Course for the Educational Process Management Using Cloud Services. Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 87-97. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2020.89.07>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81759>

44. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by Trade and Logistics Enterprise. *Mechanism of economic regulation*. – 2019. – №3. – C. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>
45. Melnyk L., Sommer H., Kubatko O., Rabe M., Fedyna S. (2020). The economic and social drivers of renewable energy development in OECD countries. *Problems and Perspectives in Management*,18(4), 37-48. doi:10.21511/ppm.18(4).2020.04
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82719>
46. Melnyk L. H., Derykolenko O. M., Mazin Yu. O., Matsenko O. I., Piven V. S. Modern Trends in the Development of Renewable Energy: the Experience of the EU and Leading Countries of the World // *Механізм регулювання економіки*. 2020. № 3. С. 117-133. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81810>
47. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Kubatko, O., Karintseva, O., & Derykolenko, A. (2019). Disruptive technologies for the transition of digital economies towards sustainability. *Economic Annals-XXI*, 179(9-10), 22-30. doi: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85476>
48. Melnyk, L., Matsenko, O., Dehtyarova, I. & Derykolenko, O. (2019). The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. *Digital economy and digital society*. T. Nestorenko& M. Wierzbik-Strońska (Ed.). Katowice: Katowice School of Technology. [in Ukrainian].URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74570>
49. Melnyk L.G., Kubatko O. (2017) The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption. *International economic relations and sustainable development : monograph / edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova*. – Ruda Śląska :Drukarnia i Studio GraficzneOmnidiumю 272 p. ISBN 978-83-61429-11-1
50. The effects of the management of natural energy resources in the European Union / V. Voronenko, B. Kovalov, D. Horobchenko, P. Hrycenko // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – Craiova: ASERS Publishing,

2017. – Vol. 8, Issue Number 7(23), P. 1410-1419. Available at:
<https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/1777>

51. Veklych O., Karintseva O., Yevdokymov A., Guillamon-Saorin E.(2020). Compensation mechanism for damage from ecosystem services deterioration: Constitutive characteristic. J. International Journal of Global Environmental Issues, 19(1-3), P. 129–142
<https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2020.114869>